

Recenzie: Olimpia Zamfirescu, *Gustul amar al ciocolatei. Jurnalul unei supraviețuitoare*, Editura Corint, București, 2019, 288 p.

De-a lungul celor trei decenii postdecembriste, s-a conturat un nou subdomeniu al memorialisticii românești: cel scris de victimele comunismului, oameni care fie au cunoscut personal experiența carcerală, fie au fost afectați în mod direct, dar în alte moduri, de transformările radicale de după 1945. S-ar putea crede că este un subiect pe cale de epuizare, odată cu dispariția biologică a generației care a avut neșansă să trăiască convulsiile istoriei de la mijlocul secolului al XX-lea. Poate tocmai din acest motiv publicarea traducerii în română a volumului scris de Olimpia Zamfirescu este o apariție editorială remarcabilă. Și nu este singurul: mărturia ei este cursivă, sinceră și fără ascunzișuri. Și, mai ales, este reflecția literară a unui destin cu adevărat nefericit.

Olimpia Zamfirescu s-a născut în 1921 într-o Românie mult diferită de cea pe care o cunoaștem astăzi. Trecut prin trauma războiului și a ocupației, dar cu idealul național împlinit,

statul român se vedea confruntat cu provocări legate de integrarea provinciilor recent alipite și de refacerea economică și îmbunătățirea nivelului de trai. Ceea ce era, totuși, o reală dificultate de vreme ce mai bine de trei sferturi dintre locuitori trăiau în mediul rural și, de multe ori, își duceau existență la limita supraviețuirii. Asta nu însemna însă că pentru restul locuitorilor, cei din mediul urban, viața de zi cu zi nu era dificilă și marcată de limitări materiale. De aceea, destinul Olimpiei Zamfirescu părea să fie unul deosebit de norocos, căci familia în care se născuse făcea parte din înalta burghezie românească: tatăl său, Constantin Zamfirescu, era nimeni altul decât proprietarul celei mai mari fabrici de ciocolată din România. „Deoarece locuiam pe terenul fabricii, aveam acces la laboratoare și aveam voi să gust orice dulciuri doream. [...] Mai aveam voie să iau oricât tablete de ciocolată, bomboane și rahat voiam. Profitam pur și simplu de această permisiune și împărțeam cu generozitate dulciuri prietenilor mei”, rememora Olimpia Zamfirescu. Dacă tatăl său se dedica întru totul afacerilor, mama sa, descendenta unei familii înstărite din Râmnicu-Sărat, îi împărțea apetitul pentru lux, în timp ce fratele său mai mare, Ion, era un împătimit al automobilismului. După ce și-a completat studiile în Anglia (țară de care se va simți mereu atașată), Olimpia Zamfirescu a revenit în România înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

Această viață de familie, în bună măsură idilică, s-a curmat brusc în 1948, odată cu naționalizarea fabricii de către regimul comunist. În ziua în care a fost depozat de afacerea sa, de rodul muncii sale întinse pe zeci de ani și căreia îi dedicase toată energia și toată pricepera sa, Constantin Zamfirescu s-a dus la marginea geamului și s-a aruncat în gol. Sinuciderea tatălui a fost un șoc pentru întreaga familie, dar a fost numai unul dintre șocurile pe care au trebuit să le trăiască. Pentru Olimpia Zamfirescu a urmat arestarea fratelui său și apoi decizia deosebit de dificilă de a-și părăsi mama pentru a încerca să fugă din țară. Tentativa a eșuat lamentabil, barca fiind prea mică pentru clienții găsiți de presupusa călăuză. Revenită la Constanța, femeia avea să fie descoperită de Securitate și arestată, dar eliberată după scurtă vreme.

Pentru autoare, începea un nou capitol al vieții: traiul, sau mai degrabă supraviețuirea, la marginea unei societăți opusă valorilor sale și, mai ales, în care greu își putea găsi locul. La început chiar efectiv, pentru că familia sa fusese evacuată din reședința confiscată la rândul ei. Așa că ea și mama sa s-au mutat în casa unor alți „foști”, fiind înghesuite în camere impropii și descurcându-se prin vânzarea obiectelor pe care le-au putut salva. Imaginea talciocului în care Olimpia Zamfirescu încerca să răzbată era de fapt reflecția întregii societăți: elita de altădată ajunsese la limita supraviețuirii, fiind forțată să vândă pe sume modeste lucruri altădată de preț. Iar cumpărătorii principali erau noii potențai ai epocii, care,

prin adeziune ideologice sau oportunism politic, ajunseseră în vârful lumii care se construia la umbra Armatei Roșii.

De aceea, vecinătatea cu câteva persoane din anturajul ambasadelor occidentale reprezenta pentru Olimpia Zamfirescu o gură de oxigen, o scăpare temporală de la realitatea ideologizată prin care trebuia să navigheze. Totodată, autoarea volumului ajunsese să lucreze ca muncitor necalificat pe un șantier, într-un mediu dur și suportând batjocura colegilor cu privire la decăderea sa socială. În acest context survine reținerea sa de către Securitate și constrângerea de a deveni informator și de a-și spiona amicii occidentali. „Oricât de rușinoasă părea, îmi plăcea activitatea mea de Mata Hari”, mărturisea peste ani Olimpia Zamfirescu. A fost un compromis dificil, dar a găsit puterea să-l admită în volumul său de amintiri, ceea ce reprezintă un aspect destul de rar în acest de tip de memorări, căci majoritatea celor care au semnat angajamente au căutat ulterior să-și repudieze acest aspect din discursul autobiografic. Dar chiar și prinsă în cleștele poliției politice, femeia a continuat să-și păstreze legăturile cu persoane indezirabile regimului. Inevitabilul s-a produs însă în 1959, când a fost arestată din nou și supusă unei anchete solicitante, dublată de o încarcerare severă. Recluziunea a fost însă încercarea de pe urma căreia Olimpia Zamfirescu a ieșit slăbită fizic, dar întărită moral: „în celulă, la izolare, am trăit momente de singurătate disperată, dar și momente de totală detașare. După agonie profundă, am ajuns la acea stare unică de seninătate spirituală, de fericire pe care nu o mai trăisem niciodată și la care n-aș fi ajuns dacă n-aș fi trăit în claustrare”. În final, a fost condamnată la un an de detenție, o sentință totuși blândă în contextul celui de-al doilea val de represiune politică, izbucnit pe fondul Revoluției Maghiare și al retragerii Armatei Roșii. Pentru o femeie crescută în sânul unei familii burgheze și educată în Anglia, coborârea în lumea carcerală a fost similară cu un drum prin purgatoriu, mai ales că Olimpia Zamfirescu se și convertise la catolicism pe fondul morții tatălui său. Iar după încheierea condamnării, femeia a primit vestea că nu va reveni în libertate, ci este obligată să trăiască la Rubla, în câmpia Bărăganului, unde promise domiciliul obligatoriu.

Capitolele dedicate vieții la Rubla reprezintă un alt merit al memoriilor Olimpiei Zamfirescu, căci recluziunea în domiciliu obligatoriu constituie un subiect prea puțin menționat de victimele sale, dar și insuficient studiat în istoriografia românească. Față de această nouă formă de represiune, autoarea are o poziție detașată, semn că experiențele prin care trecuse deja își puseseră amprenta, iar suferința, în toate formele sale, fusese înțeleasă și asumată cu seninătate. Însă poate cel mai curios, pentru un cititor, este firescul vieții de zi cu zi în condițiile dificile din Bărăgan. Și, mai ales, modul în care se construiesc relațiile dintre vitregiții izolați la Rubla. Nu lipsesc nici cancanurile, invidiile, bârfele ori mici răutăți, dar

nici ajutor dezinteresat, bunătatea neașteptată și sprijinul venit la momentul oportun. Cel mai emoționat moment este, fără îndoială, apariția unui copil mic în mijlocul unei comunități de năpăstuiți. Confruntat cu dificultăți financiare și cu boala soției, Ion Zamfirescu se decide să-și lase pentru o vreme băiatul în grija surorii sale. Este momentul în care toate viciile și scăderile umane sunt lăsate la o parte, pentru ca toate energiile să fie canalizate spre îngrijirea copilului. Este, de fapt, triumful vieții și al binelui chiar și în sânul unei lumi decăzute.

Viața Olimpiei Zamfirescu avea să se schimbe radical în 1962, când a primit intempestiv ordinul să părăsească nu doar domiciliul obligatoriu, ci și România. Salvarea sa venise din partea unor vechi cunoștințe din timpul Războiului, datorită cărora a reușit să ajungă în Republica Federală Germană. Însă neavând nici o profesie bine stabilită și nici suficienți bani pentru a fi independentă, acomodarea în lumea liberă a fost dificilă și marcată de imprevizibil. Drumul său pare desprins dintr-un roman închipuit, nu dintr-un volum de memorii: din Essen a ajuns în Majorca, iar apoi a devenit dădacă în El Salvador, ca ulterior să viziteze Statele Unite ale Americii și, la final, să revină în Germania, unde s-a angajat pe un post de crainică, acesta fiind momentul în care Olimpia Zamfirescu și-a găsit echilibrul în lumea liberă. Finalul vieții l-a petrecut pe Coasta de Azur, trecând la cele veșnice în 2009, memoriile sale în limba română fiind publicate la zece ani după decesul autoarei.

Chiar dacă nu se compară cu memorialistica lui Ioan Ioanid, Marcel Petrișor sau Cicerone Ionițoiu, volumul Olimpiei Zamfirescu este o completare oportună și utilă la imaginea generală a represiunii comuniste din perioada Dej, fiind totodată și o mărturie sinceră și directă asupra bulversării societății românești de după 1948. Într-un curs firesc al istoriei, Olimpia Zamfirescu ar fi rămas probabil un exponent al elitei românești, o persoană inteligentă, manierată și pate cu un apetit excesiv pentru lux. Însă procesul de comunizare forțată a însemnat pentru România o cădere spre un totalitarism care a distrus un țesut social, a răvășit un stil de viață și a marcat nenumărate destine. Printre care și al Olimpiei Zamfirescu.

Lucian VASILE